

Ο Σάνκαρα και η Taittirīya Ουπανισάδα

(N. Καζάνας)

1. Εδώ εξετάζω την Taittirīya Ουπανισάδα με συχνή αναφορά στα σχόλια του πρώτου Σανκαρατσάρια, του Ādiśaṅkara.

Η Ταιτιρίγια Ουπ. ξεκινά με μια επίκληση στους θεούς Mitra (της εκπνοής και της μέρας), Varuṇa (της εισπνοής και νύχτας), Agyaman (του ματιού, του ήλιου και της εναρμόνισης) κ.λπ., ένα τμήμα για προφορά (śīkṣā), πρακτικές περισυλλογής που συνδέουν στοιχεία μικρόκοσμου με μακρόκοσμο, μερικές υμνωδίες και μια ελλειπτική συζήτηση για τη σπουδαιότητα (ή όχι) της αλήθειας, του ασκητισμού, ή της μελέτης και της διδασχής μαζί και ορισμένες οδηγίες για τη σωστή συμπεριφορά του μαθητή – (το πρώτο τμήμα). Τελειώνει με ό,τι ο Śaṅkara θεωρεί ευλογίες για την τροφή και περισυλλογές για το κατώτερο Μπράχμαν (τέλος 3^{ου} τμήματος από 3.7.1 κ.λπ.).

Ο Σάνκαρα βρίσκει τη νοηματική καρδιά της Ουπανισάδας στο 2^ο τμήμα (2.1.1- 2.9.1), το brahmānandavallī «Μακαριότητα του Μπράχμαν», όπως λέγεται. Στο 1^ο μέρος του 3^{ου} τμήματος (bhṛguvallī «η φώτιση του Bhṛgu») από 3.1.1 – 3.6.1, ο νεαρός Bhṛgu με τη διδασχή του πάτερα του Βάρουνα συνειδητοποίησε πως η Μακαριότητα ānanda είναι το τελευταίο κάλυμμα του αληθινού Εαυτού.

2. Είναι αξιοπρόσεκτο πως το κριτήριο για τον Εαυτό Άτμαν ή το Μπράχμαν δίνεται από τον πατέρα στον γιο στην παραίνεση *«Ζήτα να γνωρίσεις εμπειρικά εκείνο από το οποίο εκδηλώνονται αυτά τα όντα, εκείνο χάρη στο οποίο ζουν αφού εκδηλωθούν, εκείνο προς το οποίο προχωρούν και τελικά συγχωνεύονται: εκείνο είναι το Μπράχμαν.»*

Είναι αξιοπρόσεκτο διότι είναι η απόλυτη πραγματικότητα ως απαραίτητο κριτήριο για την Πρωταρχή, Πρωτουσία και Πρωταιτία του Σύμπαντος. Είναι η αιτία που προκαλεί την έγερση του σύμπαντος, η ουσία από την οποία παράγεται, διατρέφεται και συντηρείται όσο υπάρχει και η αρχή στην οποία έχει τη γένεσή του. Και σ' εκείνη την Πρωτουσία τελικά θα συγχωνευτεί.

Στον αφιερωματικό χαιρετισμό του ο Σάνκαρα αναφέρεται σε αυτές τις τρεις απόψεις που εκδηλώνει το Μπράχμαν σχετικά με το Σύμπαν.

yasmāt jātaṃ jagat sarvaṃ yasmin-n-eva pralīyate/

yena-idam dhāryate ca-eva tasmai jñāna-ātmane namaḥ//

«Σεβασμός σ' εκείνο [το Μπράχμαν] που η φύση του είναι σοφία/νοημοσύνη/συνειδησία (jñāna), από το οποίο όλος αυτός ο κόσμος έχει εκδηλωθεί, στο οποίο διαλύεται και από το οποίο συντηρείται.»

Ο Σάνκαρα υιοθετεί πλήρως την περιγραφή του Βάρουνα στο χωρίο 3.1.1.

3. Το εκτενέστερο σχόλιο του Σ είναι στο χωρίο 2.1.1: brahmavid āpnoti param; tad eśā 'bhyuktā: satyaṃ jñānam anantaṃ brahma – «Όποιος γνωρίσει το Μπράχμαν φθάνει στο Ύψιστο. Μια στροφή λέει σχετικά: Το Μπράχμαν είναι αλήθεια, γνώση/νοημοσύνη/συνειδησία και [το] άπειρο!» Το χωρίο

συνεχίζει: «Όποιος Το γνωρίζει στον ύψιστο ουρανό (δηλ. ‘στο κοίλωμα μέσα της καρδιάς,’ σχολιάζει ο Σ,) εκπληρώνει/απολαμβάνει όλες μαζί τις επιθυμίες του ενωμένος με το πάνσοφο (viraścit) Μπράχμαν».

Η πρόταση, εξηγεί ο Σ, «Το Μπράχμαν είναι αλήθεια, γνώση/νοημοσύνη/συνειδησία και [το] άπειρο» υποδείχνει το Μπράχμαν μα δεν είναι ο (προσδι-)ορισμός του. Υποδείχνει, προσδιορίζει χωρίς να καθορίζει απόλυτα τη φύση μιας οντότητας/ύπαρξης άγνωστης, έτσι ώστε να μπορεί ο νους μας να τη συλλογίζεται και να μπορούμε να μιλάμε γι’ αυτήν παρότι αυτό το Μπράχμαν δεν έχει όπως άλλα όντα ιδιότητες ή γνωρίσματα/χαρακτηριστικά γνωστά και ο Σ δηλώνει ξεκάθαρα πως το κάνει για τρεις λόγους χρησιμοποιώντας αυτά τα τρία επίθετα/ονόματα – αλήθεια, γνώση/συνειδησία, απεραντοσύνη. (Σελ. 282-3: *Ten Principal Upanishads – with Śaṅkara bhāṣya*, Motilal Banarsidass, Delhi, 1978 (1964)).

α) Το Μπράχμαν είναι παντελώς άγνωστο και έτσι ξεχωρίζεται από άλλα όντα ή φαινόμενα που δεν είναι αληθινά (δηλ. αλλάζουν και δεν μένουν σταθερά), είναι δίχως συνειδησία (νοημοσύνη ή γνώση) και είναι πεπερασμένα στον χώρο και στον χρόνο.

β) Με αυτήν την προσέγγιση, χωρίς να ορίζεται απόλυτα το Μπράχμαν, ταυτίζεται με τον αληθινό Εαυτό του ανθρώπου (Άτμαν) που επίσης είναι γενικά ανεπίγνωστος, απερίγραπτος και απροσδιόριστος.

γ) Το τελικό αποτέλεσμα αυτής της γνώσης της ταυτότητας του Μπράχμαν και Άτμαν φέρνει την κατανόηση πως και ο αληθινός Εαυτός είναι πέρα από τα γνωστά όντα που μεταβάλλονται, δεν έχουν συνειδησία ή νοημοσύνη σαν του ανθρώπου και είναι περιορισμένα στον χώρο και τον χρόνο. (Υπάρχει και η αγγλική μετάφραση στο έργο *Eight Upanishads with the Commentary of Śaṅkarācārya*, Τόμος 1^{ος} (σελ. 289) Advaita Ashrama (Kolkata), 1977).

4. Ο κεντρικός άξονας της διδασκαλίας του Σάνκαρα είναι η πραγμάτωση του ύψιστου αγαθού για τον άνθρωπο (nīśreyasa ή śreyas) που επέρχεται με τη συνειδητοποίηση του Άτμαν (ή Μπράχμαν). Αυτή είναι όχι αποτέλεσμα οποιασδήποτε δράσης, μα άμεση γνώση, άμεση συνειδητοποίηση.

Ωστόσο, παρότι το άτομο που αναζητάει την Αυτοσυνειδητοποίηση πρέπει τελικά να αγνοήσει κάθε άποψη του karmakāṇḍa (πεδίο βεδικών τελετουργιών) και να στραφεί εξολοκλήρου στο jñānakāṇḍa (πεδίο γνώσης του Άτμαν/Μπράχμαν – brahmavidyā ή ātmajñāna) υπάρχουν αρκετές πρακτικές που μπορεί να εφαρμόσει προκαταρκτικά για να αποδιώξει εμπόδια και παρανοήσεις στον ψυχισμό του κι έτσι να βάλει σε απαραίτητη τάξη τις λειτουργίες του νου του. Το πρώτο μέρος της *Taṭtirīgīya* δίνει αρκετές τέτοιες πρακτικές.

Ξεκινώντας με επικλήσεις-υμνωδίες (όπως «Ωμ! Ας έχουμε την ευλογία του [θεού] Μίτρα! Ομοίως του Βάρουνα!») προχωράει στις «μεγάλες συνθέσεις» (mahā-saṃhitā) που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για διαλογισμό ή, ακριβέστερα για περισυλλογή (γενικά upāsana). Η πρώτη σχετίζεται με τον κόσμο (adhiloka). «Η γη είναι η πρώτη μορφή· ο ουρανός η ύστερη· ο αιθέρας η σύνδεση (sandhi)· ο αέρας το συνδετικό (sandhāna).» Μια άλλη είναι σχετικά με τους απογόνους (adhipraja). «Η μητέρα είναι η πρώτη μορφή· ο πατέρας η ύστερη· το παιδί η σύνδεση· η γενεσιουργία το συνδετικό.»

Επίσης, δίνονται ασκήσεις περισυλλογής για τον *piṇḍa*, το *brahman* (*mahāh*), τα συμπαντικά στοιχεία (κεφ7: πυρ, αέρας κ.λπ.) και τα ατομικά (ζωτικές πνοές, αισθήσεις κ.λπ.). Μετά, στα κεφάλαια 9-12 δίνονται λεπτομέρειες για τις οδηγίες που παρέχει ο δάσκαλος στον μαθητή, όπως: Μάθαινε και δίδασκε το ορθό, την αλήθεια, ασκητική, ησυχία του νου κ.λπ.

5. Αλλά, όπως είπαμε, ο Σάνκαρα εστιάζει στο 2^ο τμήμα και μάλιστα στο 2.1.1 όπου διατυπώνεται μια προσδιοριστική υπόδειξη για τη φύση του Μπράχμαν (§3). Χωρίς να είναι ορισμός έχει τρία ονόματα-επίθετα που βοηθούν στο να μη συμπεριλαμβάνεται αυτό το αγνό Ον στην πληθώρα όντων και φαινομένων στο γνωστό μας σύμπαν.

Στην *Aitareya* Ουπ. 3.1.3 ορίζεται – *prajñānam brahma*: το Μπράχμαν είναι υπέρτατη Νοημοσύνη, ύψιστη Συνειδησία (= συνείδηση, συνειδητότητα). Εδώ η Συνειδησία/Νοημοσύνη δεν είναι ιδιότητα ή χαρακτηριστικό του Όντος Μπράχμαν μα το ίδιο το Μπράχμαν.

Αφού η Ουπανισάδα, λίγο νωρίτερα στο ίδιο χωρίο αναφέρθηκε στις διάφορες κατηγορίες πλασμάτων και φαινομένων (θεότητες, ριζώματα/στοιχεία, θηλαστικά, φυτά, άνθρωποι κλπ.), είπε πως όλο αυτό το σύμπαν – *sarvaṃ tat prajñānetraṃ/ prajñāne pratiṣṭhitam/ prajñānetra lokah/ prajñā pratiṣṭhā/ prajñānam brahma*. Και ο πρώτος Śaṅkara σχολιάζει κι ερμηνεύει το κείμενο ως εξής:

Όλο εκείνο ανεξάιρετα υπάρχει και κινείται χάρη στη Συνειδησία (prajñā) που είναι το Μπράχμαν. Netra = κινούμενο ή έχοντας ύπαρξη (χάρη στη συνειδησία). Είναι εδραιωμένο στη Συνειδησία, δηλαδή στηρίζεται από το Μπράχμαν στη δημιουργία του, ύπαρξη και κατάλυσή του. Ο κόσμος (loka) έχει ως υποκινητή/οδηγητή του (Netra = οδηγό, οφθαλμό) τη Συνειδησία. Η Συνειδησία είναι το θεμέλιο/στήριγμα όλου του κόσμου. Η Συνειδησία είναι το Μπράχμαν. Εκείνο, όταν είναι ελεύθερο από τις διαφοροποιήσεις που εμφανίζουν οι περιοριστικές υπερεπιβολές (upādhi-viśeṣa) είναι άμωμο (niranjana), αμόλυντο (nirmala), άπραγο (niṣkriya), γαλήνιο (śānta), μοναδικό δίχως δεύτερο (ekam advayaṃ) [με καταλληλότερη ονομασία] neti neti «όχι αυτό, όχι αυτό» (Bṛhadāraṇyaka Ουπ. 3.9.26)... Είναι ο Ύψιστος παντογνώστης που κυβερνά τα πάντα: λέγεται antaryāmin «Εσώτερος Ρυθμιστής», πέρα από λόγια και σκέψεις.

6. Όλες οι περιγραφές, θετικές ή αρνητικές, δεν προσδιορίζουν (ή «φωτογραφίζουν») το Μπράχμαν ή τον Εαυτό – εκτός από τη λέξη *prajñāna* «συνειδησία» στο τμήμα §2. Πρέπει να θεωρούνται μάλλον, όπως λέει ο Σάνκαρα στον σχολιασμό του στην *Taittirīya* 2.1.1, *lakṣaṇa-artha* υποδείξεις που υποδηλώνουν περίπου τη γενική ποιότητα.

Η φράση είναι *satyaṃ jñānam anantaṃ brahma* (2.1.1): «Μπράχμαν είναι αλήθεια/πραγματικότητα, σοφία/συνειδησία, απεραντοσύνη». Οι πανεπιστημιακοί συζητούν εκτεταμένα για το θέμα εισάγοντας και την ερμηνεία *lakṣaṇā-arthaṃ* «με σκοπό τον (προσδι-)ορισμό» του Μπράχμαν. Η συζήτηση είναι περίπλοκη και κουραστική. Για λεπτομέρειες κι ενδελεχή εξέταση βλ. σελ. 145-151 στο Śaṅkara's Advaita Vedānta της J.G. Suthren Hirst, 2002, Routledge Curzon, Λονδίνο και Νέα Υόρκη. Μα, συνοψίζοντας, η καθηγήτρια δείχνει πως δεν μπορεί να είναι προσδιορισμός, διότι ο Σάνκαρα αποκλείει κάθε δηλωτική περιγραφή έχοντας απορρίψει κάθε ιδιότητα από το Απόλυτο Μπράχμαν.

7. Η λέξη satya = αλήθεια, πραγματικότητα που δεν αλλάζει ποτέ, σε αντίθεση με τον γνωστό μας υλικό και νοητικό κόσμο όπου τα πάντα αλλάζουν αδιάκοπα, είναι επομένως και αθανασία.

jñāna είναι γνώση, σοφία, συνειδησία, [κι εδώ] νοημοσύνη [μα και ζωή].

anantam = ατελεύτητο όχι μόνο στον χρόνο μα και στον χώρο, γι' αυτό και άπειρο, απέραντο, απεριόριστο, ά-μορφο.

Κάθε προσδιοριστική λέξη υποδείχνει μια άποψη και συγχρόνως βοηθάει στον αποκλεισμό ανεπιθύμητων συνειρμικών νοημάτων. Π.χ. satya “πραγματικότητα”, αμετάβλητη και αθάνατη, μπορεί να ερμηνευτεί και ως ουσία υλική, ως δημιουργικός πράκτορας – με συγκεκριμένη μορφή. Με jñāna, όμως, αμέσως κατανοούμε πως δεν πρόκειται για υλική αιτία ή συγκεκριμένο πράκτορα, μα μια άυλη και ουσιαστική, ενσυνείδητη, συνεργική και δημιουργική Δύναμη ως Πρωταρχή, Πρωτουσία και Πρωταιτία. Μετά, an-anta “δίχως όριο ή τέλος” δηλώνει απεριόριστη απεραντοσύνη, πέρα από χώρο και χρόνο, πέρα από κάθε γνωστή μορφή, έστω κι ενσυνείδητη.

Αυτή είναι μια σύνοψη του μακροσκελέστατου σχολιασμού του Σάνκαρα για την επεξηγηματική ρήση satyam κ.λπ. που ακολουθεί στο χωρίο το οποίο αρχίζει με brahma-vid āṇnoti param “όποιος γνωρίζει/συνειδητοποιεί [έτσι] το Μπράχμαν φτάνει στο Υπέρτατο”.

8. Ή Ουπανισάδα στα 2.1- 5 εξετάζει τα πέντε kośa (κάλυπτρα, πέπλα) που σκεπάζουν τον αληθινό εσώτερο Εαυτό. Με αυτά η δύναμη της συνειδησίας ταυτίζεται κι έτσι έχουμε στην παρανόηση και άγνοια μας πέντε εαυτούς:

α) το σώμα που πλάθεται με τροφή κι έχει την υλική μορφή του ανθρώπου (2.1.1). Αυτό έχει πέντε κύρια μέρη: κεφάλι, δεξιά πλευρά, αριστερή πλευρά, κορμός και βάση (ουρά). Αυτό γίνεται μοντέλο για τους άλλους εαυτούς.

β) Το κάλυπτρο της ζωτικής ενέργειας grāha (2.2) που έχει αντίστοιχα πέντε κυρία μέρη: για κεφάλι (αναπνοή, εκπνοή), δεξιά πλευρά vyāna (που διαχέεται σε όλο το σώμα δίνοντας τροφή), αριστερή arāna (αποπνοή που αποβάλλει άχρηστα υλικά), κορμό akāśa που αντιπροσωπεύει τον samāna ο οποίος ρυθμίζει το κυκλοφορικό, θερμότητα κ.λπ. και παρουσιάζεται ως εαυτός και, τέλος, για ουρά/βάση τον udāna που αντιπροσωπεύει την θεά της γης ως σταθερή βάση.

γ) Το κάλυπτρο του manas (κατώτερη διάνοια, μυαλό (2.3)): έχει για κεφάλι τον Yajur-veda (κείμενα για θυσίες και νοητικές δυνάμεις εκφοράς και ακοής) για επικοινωνία, για δεξιά πλευρά τον Rg-veda και για αριστερή τον Sāma, που και οι δύο έχουν επανάληψη (japa) και ως νοητικές δυνάμεις κατευθύνουν προς τον Εαυτό, για κορμό τις γνωστικές οδηγίες ādeśa που είναι τα κείμενα brāhmaṇa με τις Ουπανισάδες ως jñāna-kāṇḍa (= γνώση) και ως ισορροπητική βάση τον Atharva-veda με λειτουργίες, προσευχές κ.λπ. για ειρήνη, ευημερία κ.λπ.

δ) Το κάλυπτρο της κατανόησης (vijñāna, buddhi) είναι ανώτερο (2.4.) Έχει ως κεφάλι την πίστη śraddhā, ως δεξιά πλευρά την συμπαντική τάξη ṛta (= αρετή, δικαιοσύνη) και αριστερή την αλήθεια satya, ως κορμό συγκέντρωση [συνειδησίας], samādhana, δηλαδή Yoga (ενότητα) και ως ουρά mahat "αίσθημα ύπαρξης" που γίνεται βάση κι αιτία για κάθε νοητική ενέργεια (λογική, διάκριση, κατανόηση κ.λπ.). Οι θεοί όλοι λατρεύουν αυτήν την εκδήλωση.

9. Αλλά στο ξεκίνημα αυτού του χωρίου η Ουπανισάδα λέει κάτι πολύ σημαντικό. "Λόγια επιστρέφουν μαζί με τον νου χωρίς να Το φτάσουν. Όποιος έχει γνωρίσει τη μακαριότητα του Μπράχμαν δεν φοβάται ποτέ [τίποτα]". Σε αυτό ο Σάνκαρα θα αναφερθεί στο σχόλιο στο χωρίο 2.9.

Μα ήδη έχει στο σχόλιο 2.1.1 αναφέρει το χωρίο 6.1.4 της Chāndogya Ουπανισάδας που λέει: "Όλες οι τροποποιήσεις υπάρχουν μόνο κατ' όνομα και μόνο λέξεις τις υποστηρίζουν. Στα πηλίνα δοχεία [που είναι τροποποιήσεις πηλού] μόνο ο πηλός είναι η αλήθεια [αμετάβλητη]." Οι ονομασίες και τα σχήματα] είναι όντως [φαινομενικές] τροποποιήσεις του αμετάβλητου και ανήκουν στον κόσμο της μεταβαλλόμενης πλάνης αφού μετά από κάποιο χρόνο τα δοχεία διαλύονται πίσω στο χώμα. Ούτε λόγια ούτε ο νους μπορούν να φτάσουν το Μπράχμαν και να του δώσουν οριστικό προσδιορισμό.

Το πέμπτο κάλυπτρο της μακαριότητας ānanda (2.5) είναι ακόμα λεπτότερο και το πλησιέστερο στο Μπράχμαν. Εδώ έχουμε ως κεφάλι την ευχαρίστηση, ως δεξιά πλευρά τη χαρά, ως αριστερή την αγαλλίαση (εντονότερη χαρά), ως κορμό ευδαιμονία (ānanda =μακαριότητα) και ως ουρά [το ίδιο το] Μπράχμαν που είναι η αιτία για όλα τα προηγούμενα, λέει ο Σάνκαρα, και το στήριγμα που τα κρατά σε ισορροπία.

Έτσι φτάνουμε στο Πνεύμα Απόλυτο (2.6) που επιθύμησε και, μέσω tapas (ασκητικής /διαλογισμού/δύναμης–τροποποίησης), έγινε τα πάντα.

10. Στη συνέχεια (2.6) η Ουπανισάδα λέει πως το Μπράχμαν είναι ο Εαυτός ενσωματωμένος στη μάζα μακαριότητας. Όποιος σκέφτεται πως Εκείνο είναι ανύπαρκτο, ο ίδιος γίνεται ανύπαρκτος.

Εκείνος ο αρχέγονος κι έσχατος Εαυτός “επιθύμησε να γίνει πολλά, να αποκυήσει [πλάσματα]”. Αφού συγκεντρώθηκε στη μετουσίωση (tap-) δημιούργησε από τον Εαυτό του (sṛj-) όλον αυτόν το κόσμο και εισήλθε σ’ αυτόν. Έτσι μετέγινε υπαρκτό (sat) και άμορφο (tyat), καθορισμένο και ακαθόριστο, στήριξη (nilayana) και μη-στήριξη, κατανόηση και μη κατανόηση, το αληθινό και το αναληθινό. Έτσι (2.7) αυτός ο κόσμος που ήταν ανύπαρκτος φανερώθηκε ως υπαρκτός... Είναι από φόβο Εκείνου που φυσά ο άνεμος και ανατέλλει ο ήλιος και τρέχουν οι θεοί (2.8). Μετά ακολουθεί εκτεταμένη περιγραφή της διεύρυνσης της μακαριότητας ānanda. Το 2^ο Μέρος τελειώνει με τη βεβαίωση (2.8.5) Είναι ο ίδιος Εαυτός στο άτομο και στον ήλιο και (2.9) «Όποιος έχει συνειδητοποιήσει τη μακαριότητα του Μπράχμαν δεν φοβάται τίποτα πλέον. Επίσης λέγεται ξανά “Λόγια επιστρέφουν μαζί με τον νου χωρίς να φθάσουν Εκείνο” (2.9). Εκείνο το Μπράχμαν, Εκείνος ο Εαυτός είναι απερίγραπτος, απερινόητος. Γι’ αυτό, βέβαια, η καλύτερη ονομασία του είναι neti neti “όχι αυτό, όχι αυτό”.

11. Ο Σάνκαρα από το σχόλιο στο 2.2.1 (με το prāṇa-maya-kośa: κάλυπτρο ζωτικής ενέργειας) προκαταλαμβάνει τα επόμενα χωρία με τα άλλα κάλυπτρα λέγοντας πως η Ουπανισάδα παραθέτει τα 5 κάλυπτρα φθάνοντας στο ānanda-maya-kośa για να κάνει γνωστό [στους αναζητητές, μαθητές] το απόλυτο, εσώτατο Μπράχμαν μέσω γνώσης από ένα στάδιο σε λεπτότερο.

Εφόσον το άτομο ζει και κινείται στον κόσμο της πλάνης, του σανσάρα με τις μετενσωματώσεις του, τον κόσμο ονομάτων, μορφών και λειτουργιών, πλασμένο από άγνοια/παρανόηση (avidyā-kalpita όπου το θέμα kalp- έχει την υπόνοια του επίπλαστου), ταυτίζεται με χοντρές και λεπτές ενέργειες ή μορφές του οργανισμού και της εμπειρίας του. Έτσι έχει τις 5 γενικές βαθμίδες ταύτισης με το σώμα και τον νου του και συνεπώς νιώθει να έχει τον εαυτό της τροφής, τον λεπτότερο της ζωτικής ενέργειας, μετά τον λεπτότερο και εσώτερο του νου manas, της διάνοιας buddhi και της μακαριότητας. Δεν πρόκειται για διαφορετικούς εαυτούς: είναι η Συνειδησία του Άτμαν-Μπράχμαν που συνδέεται με κάθε βαθμίδα κι έτσι στον Εαυτό-Μπράχμαν που είναι “αλήθεια - συνειδησία/νοημοσύνη - απεραντοσύνη” satya-jñāna-ananta, υπερεπιβάλλεται ένας χοντρότερος Εαυτός με κάποια περιοριστική ενέργεια που ανήκει στη βαθμίδα, μετά άλλος ακόμα χοντρότερος

ως τον τελευταίο της τροφής και του υλικού σώματος. Αλλά όλοι, σε κάθε επίπεδο, είναι πλασμένοι και στηρίζονται από τη Συνειδησία του Εαυτού-Μπράχμαν.

12. Ο Σάνκαρα είναι απόλυτος στην πεποίθηση και διδασκαλία του ότι μόνο με γνώση φθάνει το άτομο στην Αυτοσυνειδητοποίηση και την αληθινή αθανασία του Μπράχμαν. Στο εισαγωγικό σχόλιο του στο χωρίο Ταϊτιρίγια 1.11.1 παραθέτει το χωρίο 3.2.1 όπου η Ουπανισάδα λέει “Να επιθυμείς να γνωρίσεις το Μπράχμαν μέσω tapas (tapasā brahma vijijñāśasva)”. Η λέξη tapas (<√tap) έχει πολλές έννοιες: ασκητική, θερμότητα, νηστεία, συγκέντρωση προσοχής και παρόμοια, μα βασικά υποδείχνει τη χρήση της συνειδησίας ή επίγνωσης/προσοχής για μετουσίωση, μετασχηματισμό, τροποποίηση. Εδώ η έννοια πρέπει να είναι “συγκέντρωση συνειδησίας για μετουσίωση” ή πιο απλά “δύναμη συνειδησίας” ή “δύναμη μετουσίωσης”. Ο Σάνκαρα παραθέτει και ένα χωρίο από το Manusmṛiti (Νόμοι του Μάνου, 12.104) όπου το tapas (αυτή η δύναμη) είναι σε άμεση αντιπαράθεση με τη λέξη vidyā “γνώση”. Λέει το κείμενο του Μάνου: «*Το tapas και η vidyā συναποτελούν τον καλύτερο παράγοντα για το Ύψιστο Αγαθό (niḥśreyasa) του ανθρώπου. Με το τάπας αφανίζει τη [σωρευμένη] αμαρτία [=kilbiṣa = παράβαση, αστοχία] και με τη γνώση επιτυγχάνει την αθανασία amṛta [του Μπράχμαν].*» Έχω προσθέσει [του Μπράχμαν] διότι μόνο Εκείνο έχει αληθινή αθανασία.

13. Ο Σάνκαρα βασίζεται στις Ουπανισάδες (και άλλα παρόμοια κείμενα) αλλά και στη δική του εμπειρία προφανώς. Η Chāndogya Ουπ. 8.1.6 λέει “*Όπως εδώ [σε αυτήν την ενσωμάτωση, σε αυτήν τη ζωή] ο κόσμος που έχεις κερδίσει με τελετουργίες καταλύεται [ή λόγω φυσικών διαδικασιών ή λόγω δικού σου θανάτου], έτσι κι εκεί [στη μεταφυσική μεταθανάτια μετάβαση] ο κόσμος που κερδίζεις με αξιοσύνη (ῥιγη) διαλύεται.*” Η Ταϊτιρίγια 2.1, όπως αναφέραμε νωρίτερα στο §3, λέει “Οποιος γνωρίζει [= είναι-γνώστης του] Μπράχμαν (=brahma-vid), φθάνει στο Ύψιστο”.

Αλλά το Μπράχμαν δεν γνωρίζεται όπως γνωρίζουμε οποιοδήποτε αντικείμενο – πρόσωπο, κτίριο, δέντρο, φροντίδα, οργή, κείμενο, διδασκαλία κ.λπ. Διότι όπως λέει η Kena Ουπ. 1.5 - “Εκείνο είναι διαφορετικό από [οποιοδήποτε] γνωστό και υπεράνω (adhi) του αγνώστου”. Σχολιάζοντας εδώ ο Σάνκαρα παραπέμπει σε διάφορα χωρία σε άλλες Ουπανισάδες για να δείξει πως η γνώση είναι συνειδητοποίηση του Εαυτού ότι ο ίδιος ο Εαυτός είναι Μπράχμαν. Αναφέρω μόνο την Bṛhadāraṇyaka 2.5.19 “αυτός ο Εαυτός είναι το Μπράχμαν που εποπτεύει/παρακολουθεί τα πάντα” ayam ātmā brahma sarva-anubhuh. Και 3.4.1 “Το Μπράχμαν που είναι άμεσο και παρόν, ο Εαυτός μέσα σε όλα” sakṣād-aparokṣād brahma ya ātmā sarva-antarāḥ.

14. Πώς αποκτάς ή φθάνεις ή συνειδητοποιείς αυτήν την άμεση και παρούσα γνώση του Εαυτού ως Μπράχμαν - πέρα από το γνωστό και το άγνωστο;

Στο τρίτο τμήμα της Ουπανισάδας μας, ο Βάρουνα, ο πατέρας του Μπρρίγκου, οδηγεί βαθμίδα βαθμίδα τον γιο του στη συνειδητοποίηση του Εαυτού της τροφής κ.λπ. ως τον Εαυτό της μακαριότητας (3.1 – 3.6) όπου ο νεαρός συνειδητοποιεί τον Εαυτό ως μακαριότητα του Μπράχμαν και σταθεροποιείται στο Μπράχμαν. Στο 3.10.1-2 δίνονται θέματα διαλογισμού για το ανθρώπινο επίπεδο τροφή, ομιλία κ.λπ., στο 3.10.3-4 το θέμα της παρουσίας του Μπράχμαν σε άλλα όντα και φαινόμενα (θεϊκό επίπεδο) και στο 3.10, 5-6 είναι η συνειδητοποίηση πως ο ίδιος ο ενσυνειδητος άνθρωπος είναι η τροφή, η ζωτική ενέργεια, το μάνας, η λογική ευθυκρισία και μακαριότητα και περιέχει όλο (viśvam) το Σύμπαν – και ο Σάνκαρα το σχολιάζει επικυρώνοντάς το.

Μα όπως δηλώνει η Ταϊτιρίγια 3.2.1 μέσω tapas – και με τις δυο έννοιες: τελικά με την άμεση συνειδητοποίηση, τη δύναμη μετουσίωσης, μα και αφού έχεις εφαρμόσει ασκητική, δηλαδή διάφορες πρακτικές πειθαρχίας (sādhana) όπως ψαλμωδίες, περισυλλογή διάφορων αρχών και ιδεών, μελέτη των Γραφών, αυτοεξέταση, συγκέντρωση προσοχής, μείωση επιθυμιών, νέτι νέτι (= «όχι αυτό, όχι

έτσι» δηλ. ‘Εγώ, ο αληθινός Εαυτός δεν είμαι αυτό το εγώ ή αυτή η διάθεση που παρατηρώ τώρα’) κ.λπ. κ.λπ.

Ο Σάνκαρα αναφέρει όλες αυτές τις πρακτικές σχολιάζοντας το πρώτο και τρίτο μέρος της Ουπανισάδας όπου δίνονται όχι μόνο οι θεωρητικές μελέτες του Βέδα μα και τα πρακτικά καθήκοντα του μαθητή κοντά στον δάσκαλο και αργότερα του οικοδεσπότη (3.7-10) κυρίως σε σχέση με την τροφή και όσα αυτή συνεπάγεται. (Βλ. και τμήμα §4, νωρίτερα.)

Ο μαθητής οποιασδήποτε ηλικίας (ή αναζητητής) μετά την πρώτη παιδεία του πρέπει να έχει κάποια αξιόλογη προπαρασκευή με τις πρακτικές και διδαχές που ήδη αναφέραμε. Δίχως αυτήν, είναι πολύ δύσκολο, αν όχι ανέφικτο, να μπορέσει να προχωρήσει στη μελέτη (jijñāsā) του Μπράχμαν.

Όλες αυτές τις ιδέες για τη διδαχή (θεωρία και πρακτική) που επιφέρει τη γνώση του Μπράχμαν (ή Άτμαν), ο Σάνκαρα τις διατυπώνει και στα *Σχόλια στο Brahmasūtra* και στο ανεξάρτητο έργο του *Χίλιες Διδαχές Upadeśa-Sāhasrī*.

=== Τέλος ===